

Socialdepartementet

103 33 STOCKHOLM

Svar på remiss: En ny modell för kvalificering till socialförsäkring och ekonomiskt bistånd för nyanlända och icke-medborgare, S2025/00911

Umeå kommuns yttrande

Umeå kommun vill inledningsvis framhålla att den korta remisstid som lämnats är otillräcklig för att analysera de omfattande konsekvenser som förslaget kan medföra för kommunens ansvar och resurser som berör centrala välfärdsfrågor och som sammanfaller med flera andra pågående statliga reforminitiativ.

Förslagets konsekvenser i relation till syftet

Syftet med de föreslagna modellerna ska vara att minska risken för att socialförsäkringsförmåner och ekonomiskt bistånd fungerar som så kallade tilldragningsfaktorer för migranter. Syftet är också att stärka drivkraften att snabbt komma i arbete och egen försörjning och därigenom motverka utanförskap och långvarigt bidragsberoende. I den forskningsöversikt som presenteras i utredningen lyfter man erfarenheter från Danmark som särskilt relevanta. Där såg man positiva sysselsättningseffekter upp till fyra år efter en sänkning av kontantbidrag. Därefter upphörde effekten och arbetsutbudet jämnades ut mellan flyktingar som utsattes för sänkning och flyktingar som inte utsattes på grund av att de invandrat precis innan sänkningen infördes. Bidragssänkningen fick samtidigt flera negativa effekter för flyktingarna själva, deras barn och utomstående, bland annat i form av fattigdom och ökad kriminalitet. Man lyfter i utredningen att de föreslagna kvalificeringsvillkoren bedöms minska invandringen till Sverige av personer från tredjeland som inte kommer hit för att arbeta, med omkring 5–10 procent och sysselsättningen i den grupp som träffas av kvalificeringsvillkoren förväntas öka med omkring 8–20 procentenheter. Däremot ser man att reformen kommer att leda till att fler kommer att jobba svart och begå brott för att klara sin försörjning, att ökad sysselsättning förbättrar den ekonomiska integrationen medan

ökad brottslighet försämrar den sociala och kulturella integrationen. Det integrationspolitiska målet om bättre utbildningsresultat bland personer med utländsk bakgrund blir också svårare att uppfylla.

Umeå kommun anser att de negativa konsekvenserna som utredningen själv förutser att förslagen kommer att innebära inte rimligtvis uppväger eventuella vinster i form av delvis uppnått syfte.

Förslagens konsekvenser för utsatta grupper i samhället

Umeå kommun konstaterar att de föreslagna kvalificeringsvillkoren riskerar att utestänga individer i redan utsatta livssituationer från grundläggande trygghetssystem, exempelvis unga vuxna utan skolgång, kortutbildade, nyanlända samt personer långt från arbetsmarknaden. Förslagen riskerar att försvåra möjligheten att delta i utbildning, såsom SFI, då tillgången till kompletterande försörjning begränsas. Detta kan i sin tur försämra individens möjligheter till egenförsörjning, fördröja inträdet på arbetsmarknaden och försvåra social integration – vilket står i direkt motsättning till kommunens uppdrag att främja utbildning, etablering och likvärdiga livschanser.

Utredningens ekonomiska analyser tar inte tillräcklig hänsyn till de specifika etableringsvägar som krävs för personer med låg utbildning, begränsade språkkunskaper och låg digital kompetens. Kommunen uttrycker tveksamhet kring förväntningarna på ökad arbetsmarknadsetablering enbart genom begränsade försörjningsmöjligheter och instämmer därmed i utredningens farhåga att reformen kan leda till en ökning av informell ekonomi, svartarbete och brottslighet. Detta skulle motverka de integrationspolitiska målen och öka risken för framväxten av ett skuggsamhälle, särskilt i större kommuner som Umeå.

Förslagens konsekvenser för kommuner och lokalsamhällen

Utredningen lyfter att kommunerna har fortsatt det yttersta ansvaret för dem som vistas där och bland dem som inte uppfyller kvalificeringsvillkoret för ekonomiskt bistånd kommer fler i stället att ansöka om bistånd i akuta nödsituationer. I förlängningen medför reformen en risk för att socialtjänsten ställs inför ökande problem relaterade till psykisk ohälsa, missbruk och utsatta barn. Detta kommer att medföra längre handläggningstider för ärenden om ekonomiskt bistånd och ett behov av ytterligare handläggare för kommunerna, och utredningen beräknar att reformen försvagar kommunsektorns finanser med cirka 500 miljoner kronor per år från och med 2029.

Umeå kommun vill även betona de risker som utredningen pekar på, särskilt vad gäller en förskjutning av ansvaret för grundläggande försörjning från det offentliga till civilsamhället, då reformen kommer att leda till att fler människor i Sverige kommer att sakna egen försörjning, samtidigt som de inte kan få något annat offentligt stöd än möjligen bistånd vid en akut nödsituation, vilket sannolikt kommer att öka efterfrågan på insatser från frivillig- och välgörenhetsorganisationer. En sådan utveckling riskerar att skapa ökad ojämlikhet, minskad rättssäkerhet och större beroende av ideella aktörer, vilket står i kontrast till kommunens långsiktiga arbete med strukturerade och samordnade utbildnings- och arbetsmarknadsinsatser som syftar till hållbar etablering och egenförsörjning.

Att utestänga människor som vistas i Sverige från socialförsäkringssystemet riskerar i allra högsta grad att öka utanförskap och klyftor, och sätta hård press på kommuner och civilsamhälle, något som även utredningen själva pekar på. Ur ett kommunalt perspektiv innebär detta ett ökat behov av kompensatoriska insatser inom utbildning, vägledning och arbetsmarknadsåtgärder för att mildra de negativa konsekvenserna och främja social hållbarhet.

Människor i Sverige och i Umeå specifikt har hög tilltro till myndigheter, en viktig komponent i att skapa ett socialt hållbart samhälle. Ett sådant här förslag riskerar att slå undan benen för en stor del av den tilliten och konsekvenserna i form av förlorad tillit och ökad uppgivenhet inför den egna livssituationen riskerar, som utredningen själva skriver, öka andelen människor som lever utanför samhället.

Förslagets konsekvenser för jämställdheten

Reformen förväntas innebära ett större bortfall av både socialförsäkringsförmåner och ekonomiskt bistånd bland kvinnor än bland män. Kvinnors disponibla inkomster minskar därmed mer än männens. Erfarenheter från Danmark tyder på att det framför allt är män som kommer att arbeta mer till följd av reformen. Den ekonomiska utsattheten förväntas öka påtagligt bland kvinnor som kommer till Sverige från tredjeland.

Umeå kommun anser att förslagen i utredningen därmed helt går emot den svenska jämställdhetspolitiken där ett av delmålen har fokus på ekonomisk självständighet. Kvinnor och män ska ha samma

möjligheter och villkor i fråga om betalt arbete som ger ekonomisk självständighet livet ut. Delmålet tar sikte på fördelningen av ekonomiska resurser mellan kvinnor och män och omfattar inkomster i form av lön och näringsverksamhet, avkastning på kapital, ersättningar och bidrag samt effekter av skatter och avgifter.

Förslagets konsekvenser för barn

Utredningen skriver att uppskattningsvis 60 000 barn kommer att påverkas av kvalificeringsvillkoren för socialförsäkringsförmåner och 3 200 barn av kvalificeringsvillkoret för ekonomiskt bistånd. Omkring 50 000 barn bor i hushåll som inte kommer att ha rätt till barnbidrag under kvalificeringstiden. Bland personer från tredjeland förväntas andelen som lever i ekonomisk utsatthet öka med två procentenheter och 2 000 fler barn kommer att bo i ekonomiskt utsatta familjer. Detta för med sig flera risker, bland annat för sämre hälsa, missbruk, brottslighet och olika former av exploatering. Studier från Danmark tyder också på att barnen i dessa familjer i allmänhet får försämrade framtidsutsikter genom att färre deltar i förskoleverksamhet, fler begår brott och skolresultaten försämras.

Sedan 2020 är barnkonventionen svensk lag. Konventionen innehåller 54 artiklar som tillsammans utgör en helhet. Det finns i barnkonventionen sedan fyra grundläggande principer som alltid ska beaktas när det handlar om frågor som rör barn:

- Artikel 2: Alla barn är lika mycket värda och har samma rättigheter. Ingen får diskrimineras.
- Artikel 3. Vid alla beslut som rör barn ska det i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa.
- Artikel 6: Barn har rätt till liv, överlevnad och utveckling.
- Artikel 12: Barn har rätt att uttrycka sin mening och höras i alla frågor som rör barnet. Hänsyn ska tas till barnets åsikter, utifrån barnets ålder och mognad.

Umeå kommun anser att utredningens förslag bryter mot artikel 2, 3 samt 6. I de fall utredningens förslag inte kommer att genomföra dialog med de barn som riskerar att hamna i fattigdom och utsatthet om utredningens förslag blir verklighet bryter förslaget även mot artikel 12. Umeå kommun anser det anmärkningsvärt att utredningen så tydligt väljer att strunta i svensk lagstiftning.

Sammanfattning

Umeå kommun ställer sig mycket kritiskt till utredningens samtliga förslag. Kommunen anser att betänkandet innehåller flera förslag som

riskerar att negativt påverka individers möjligheter till utbildning, etablering och egen försörjning som är kommunala kärnuppdrag. Kommunen ser särskilt allvarligt på konsekvenserna för kvinnor, barnfamiljer samt deltagare inom vuxenutbildningen och det kommunala aktivitetsansvaret. Förslagen bedöms kunna leda till ökat utanförskap, fördjupade sociala klyftor och försämrade förutsättningar för att erbjuda likvärdig utbildning och effektiva arbetsmarknadsinsatser. Utöver detta saknar även kommunen godtagbara konsekvensanalyser avseende rättssäkerhet, barns rättigheter, samt lokala och kommunala effekter. Mot denna bakgrund menar kommunen att utredningens förslag överhuvudtaget inte bör genomföras.

Hans Lindberg
Kommunstyrelsens ordförande

Elin Pietroni
Stadsdirektör